

Fábián Borbála

· Bácsország, Szabadka

· fabianborbala@yahoo.com

BÁCSKAI TÖRTÉNETEK AZ 1940-ES ÉVEK ELEJÉRŐL

Igaz történetek mindenkiföldjéről. Szerk. Papp Árpád. Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, Zenta, 2015

Egyedülálló vállalkozás az idén tavasszal megjelent *Igaz történetek mindenkiföldjéről* című könyv. Egyrészt a délvidéki kortárs néprajzi kutatás eredményének bemutatása, másrészt szorosan kapcsolódik a Magyar–Szerb Akadémiai Vegyes Bizottság munkájához. Az 1940-es évek történelmének és traumatikus történeteinek jobb megértését segíti, valamint forrásgyűjteményként további kutatásokra is ösztönöz, illetve ezek kiindulópontja lesz. Az *Igaz történetek mindenkiföldjéről* első kötetében a Vajdaság 1941 és 1944 közötti történetét ismerhetjük meg egy másik oldalról, a mindennapi emberek szemszögéből. A kötet szerkesztője és a bevezető tanulmány írója Papp Árpád. A könyv megjelenését és az előzetes kutatásokat a Magyar–Szerb Akadémiai Vegyes Bizottság magyar tagozata támogatta. Intézményi háttere és a kötet kiadója a Vajdasági Magyar Művelődési Intézet. A 623 oldalas kötetet 700 példányban az újvidéki Sajnos Nyomdában 2015-ben nyomtatták. A megjelenést a Magyar Nemzeti Tanács, a Bethlen Gábor Alap és a Tartományi Művelődési és Tájékoztatási Titkárság támogatta.

A kutatások 37 településen 170 adatközlő életinterjúinak felvételével több mint 200 órányi történetet rögzítettek. Ezek közül az első kötetben 24 bácskai településen rögzített történetek olvashatók Adától Zentagunarasig, de mivel az adatközlők az 1940-es évek első felében máshol éltek, ezért olyan

települések történetei is bekerültek a kötetbe, ahol ma már alig élnek magyarok: Csúrog, Mozsor, Zsablya; valamint bánáti települések is: Nagybcskerek, Torontálvásárhely.

A gyűjtés idején megígérték az adatközlőknek, hogy névtelenek maradnak, ezért a kötet végén csak az adatközlők számát, korábbi lakhelyét és a gyűjtés helyét ismerhetjük meg. A 163 adatközlő közül többen nem csak egy történettel szerepelnek a kötetben; egy bácskertes adatközlőtől 18 történet olvasható.

A traumatikus történetek mellett az időszak fontosabb történelmi eseményeit, illetve az ezekre vonatkozó élményeket, emlékeket is rögzítették az interjúk során. Az 1940-es évek elején a katonai események voltak a meghatározók: a magyar hadsereg 1941-es bejövetele, a magyar katonaévek és a hadifogság, a 42-es razzia, az orosz (szovjet) hadsereg bejövetele, a partizánok; valamint a következő kötet témái az 1945 utáni időszak, valamint a Sztálinra és Titóra vonatkozó történetek.

A történeteknek csak a részleteit olvashatjuk, mivel az interjúkból csak azokat a részleteket ismerhetjük meg, melyek a fejezethez kapcsolódnak. Ugyanakkor az irányított beszélgetésekből megmaradtak a kutatók, adatrögzítők kérdései: „Katona volt vagy munkaszolgálatos?” Szögletes zárójellel jelezték, ha valaki közbeszólt a beszélgetés során, vagy ha az adatközlő kissé elkanyarodott a témától, pl. a 334. oldalon ez olvasható: „De máma ugye, máma se lehet mondani, hogy virágos az élet. Ezt így neked is meg merem mondani, ha fiatal is vagy. Nincsen olyan örömünk, mint azelőtt. [...] Mámma? Mámma a fiatalok jönnek-mennek, mind el van foglalva, le van sroppolva, csakhogy én ugye látom, hogy ez így, ez nem jó így.” Ezek a kiszólások felidézik a beszélgetések hangulatát az életinterjúk készítésekor és azt, hogy a gyűjtőket az adatközlők a bizalmukba fogadták, nem csak a történeteiket mesélték el. A kutatásban részt vevő gyűjtők: Papp Árpád, Balogh Andrea, Boja Patyi Sarolta, Burány Katalin, Dampfinger Violetta, Engi Florinda, Gutási Bence, Hajvert Zoltán, Hegedüs Attila, Jakus József, Kazinczy Diana, Kéri Alex, Kulcsár Sarolta, Lennert Tímea, Mikus Anita, Molnár István, Nemes Aranka, Pásthó Kornélia, Tomik Nimród, Tumbász Rumi Rozália, Vázsonyi Csilla.

A történeteket a Rácz István főhadnagy haláláról szóló dokumentum egészíti ki, amit édesanyjának, Rabstein Márta úrhölgynek küldtek. Az egyes fejezetek végén található fényképek magángyűjteményekből, a Szabadkai Történelmi Levéltár Szabadkai Munkásmozgalmi és Népfelszabadító Mozgalomra vonatkozó iratok gyűjteményéből (F 176), valamint a budapesti Néprajzi Múzeum (NRM) gyűjteményéből valók.

Az 1941–44 közötti éveket bemutató kötet négy fejezetre tagolódik: Az impériumváltás első éve, Mindennapi élet a magyar közigazgatás alatt,

Fegyverben és Újabb impériumváltás. A fejezetek további alfejezetekre oszlanak, melyek alcímeiből kibontakozik ezeknek az éveknek a története. Az első fejezet alcímei: A bevonulás emlékezete, Sajkásvidék – a razzia és előzményei, Szimbolikus térfoglalás. A Fegyverben fejezetben a férfiak katonai élettel kapcsolatos emlékeit és az itthon maradtak katonákkal kapcsolatos történeteit gyűjtötték össze, ezért ennek alfejezetei: Katonaélet, Hadifogság, A kupuszinai repilétér, A Vörös Hadsereg, A katonatiszt, A katona, Cserék és lopások, Erőszakolások és azok elkerülése, Átkelés a Dunán, Kényszermunka. Ezek az alfejezetek konkrét történeteket tartalmaznak, melyeknek egy jellemző mondatát tette meg címmé a szerkesztő. Ezek a „címek” csak egyes alfejezetek elején olvashatók.

A szövegek nemcsak a folklórkutatás számára lehetnek hasznosak (népmesei motívumok fedezhetők fel bennük), hanem más társadalomtudományi kutatások kiindulópontja is lehet ez a szöveggyűjtemény, mivel nemcsak az 1940-es évek elejének történeteit mondják el az adatközlők, hanem a múltbeli történetekhez való viszonyukat; mit gondolnak a más nemzetiségekről, a magyarországi magyarokról, az emberi helytállásról, erkölcsi normákról. A sok történet közül lehetetlen kiemelni a legjellemzőbbet, minden olvasó számára más lesz majd a fontos, más fogja emlékeztetni a saját családjának történeteire. Érdekességként kiemelném a 123–124. oldalon olvasható, *Hát ezt nem tudtuk elképzelni* című történetet, ahol a 42-es atrocitásokról az adatközlő azért beszél részben szerbül, mert a magyar katonák megbüntetéséről a szerbek „nem merik ezt mondani, hogy, hogy ki lettek végezve azok az emberek, végezve, akik ezeket a szörnyű gatzetteket csinálták”.

Az *Igaz történetek mindenkeföldjéről* első kötete olyan bácskai történeteket tesz közzé, melyekről hosszú évtizedekig nem beszélhettünk, nem tudtunk beszélni, mégis az átélő közösségek számára közös élmény, közös történet volt. Ezek a történetek pedig – a szemtanúk, illetve azok halálával, akik még tőlük hallották a történeteket – elvesztek volna a köztudat számára.

